

‘નિયમસાર’ ‘જીવ અધિકાર’ ત્રીજી ગાથા. જ્ઞાન કોને કહેવું? દર્શન કોને કહેવું? અને ચારિત્ર કોને કહેવું? જે મોક્ષનો માર્ગ છે. એની વ્યાખ્યા છે. દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર. અહીંયાં ‘જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર.’ એમ લીધું છે. જ્ઞાનની મુખ્યતા લીધી છે. જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એનું ફળ મોક્ષ છે. જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર કહેવું કોને?

‘(૧) પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...’ પરદ્રવ્યનું લક્ષણ છોડી દઈને. ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હો, ચાહે તો શાસ્ત્ર-એકલા પાના હો, કે અંદર વિકલ્પ હો એ બધું પરદ્રવ્ય છે. એનું અવલંબન છોડીને, એનું લક્ષણ છોડી દઈને ‘નિ:શેષપણે અંતર્મુખ યોગશક્તિમાંથી ઉપાદેય એવું જે નિજ પરમતત્ત્વનું પરિજ્ઞાન તે જ્ઞાન છે.’ આ શબ્દો થયા. હવે ‘નિ:શેષપણે...’ એની વ્યાખ્યા કૌંસમાં સંપૂર્ણપણે આવી છે. જુઓ! કૌંસ છે ને? કૌંસ. નિ:શેષપણે એટલે સંપૂર્ણપણે. યોગશક્તિમાંથી (એટલે) ઉપયોગને ત્યાં ગણ્યો છે. યોગશક્તિમાંથી એને ઉપયોગ ગણ્યો છે. ‘ચંદુભાઈ’! વાત વધારે સ્પષ્ટ આવી છે.

મુમુક્ષુ :- કૌંસમાં ઉપયોગ પહેલો શબ્દ છે ને?

ઉત્તર :- એ યોગશક્તિનો અર્થ કર્યો છે અને અંતર્મુખ એ પછી અર્થ કર્યો છે. ‘(ઉપયોગને સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ કરીને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય)...’ આ શબ્દાર્થ છે. એટલે કે સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ ઉપયોગને જોડવાથી જે દશા પ્રગટ થાય એ ઉપાદેય એટલે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. એવા ભાવને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. ફરીને, હોં! ઝટ એકદમ મુકી નહીં દેવાય. અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. પરદ્રવ્યનું લક્ષણ છોડી, સ્વદ્રવ્યમાં પોતાના ઉપયોગને અંતર્મુખ કરવો, સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ કરવો એમ.

‘એવું જે નિજ પરમતત્ત્વ...’ જુઓ! એ આવ્યું. નિજ પરમતત્ત્વ જે ત્રિકાળ, ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ એનું જાણવું તે જ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ? ફરીને, મોક્ષનો માર્ગ જે સમ્યક્જ્ઞાન કોને કહેવું? ગુરુએ કહ્યું, શાસ્ત્રએ કહ્યું, જ્ઞાનીની વાણી વીતરાગની દિવ્યધ્વનિ સાંભળી અને જ્ઞાન થયું, એ જ્ઞાન? ના, એ જ્ઞાન નહિ. એ જ્ઞાન પોતાથી થયું છે. દિવ્યધ્વનિ, શાસ્ત્ર અને ગુરુની વાણી તો નિમિત્ત છે. સમજાય છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના. આ તો બીજું કહેવું છે હજી. એ નિમિત્ત છે, છતાં અહીં જે જ્ઞાન થાય છે કે આ આમ કહે છે... આ આમ કહે છે, એ જ્ઞાન પોતાથી થાય છે. પણ એ જ્ઞાન, જ્ઞાન નહિ. કેમ? કે જેમાં પરદ્રવ્યનું હજી નિમિત્તપણું હતું. સમજાણું કાંઈ? એવી જે જ્ઞાનની પર્યાય અંતરમાં ક્ષયોપશમરૂપ થાય, તે નહિ. તે જ્ઞાન નહિ. આહાહા..! જ્ઞાન તો એને કહીએ, કે જે યોગ જે આત્માનો જોડાણભાવ ઉપયોગ. ત્રિકાળ વસ્તુ જે ધ્રુવ પરમત્ત્વ. અહીં છે ને? 'નિજ પરમતત્ત્વ...' પોતાનું પરમતત્ત્વ. સર્વજ્ઞ અને દેવ-ગુરુનું નહિ. સમજાણું કાંઈ? પ્રભુ!

'નિજ પરમતત્ત્વનું...' યોગશક્તિને અંતર્મુખ સંપૂર્ણપણે કરવાથી, ગ્રહણ કરવાલાયક 'એવું નિજ પરમતત્ત્વનું જાણવું તે જ્ઞાન છે.' ચર્ચા થઈ છે તો બરાબર અંદર સ્પષ્ટ થવું જોઈએ ને! 'વજુભાઈ'! ... ગયા છે. કાલે એમણે સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું હતું કે કૌંસમાં લખ્યું છે એ બરાબર છે. કારણ કે જો આમાં એમ લઈએ કે યોગશક્તિ એટલે ત્રિકાળ. તો એ તો ગુણભેદ પડ્યો. ગુણી અને ગુણભેદ એ વ્યાખ્યા બીજા બેમાં નથી. માટે આમાં એમ કહે એ આમાં બરાબર બંધબેસતું નથી. 'નવરંગભાઈ'! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

વિકલ્પને અથવા શાસ્ત્રને સાંભળીને, દેવ-ગુરુને સાંભળીને એમણે કહ્યું એવું જે જ્ઞાન, એ પણ ખરેખર પરદ્રવ્ય છે. એના અવલંબન વિના, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો જેને સમ્યગ્જ્ઞાન કહીએ-મોક્ષનો માર્ગ, એ જ્ઞાન તો અલૌકિક વસ્તુ છે. 'નિજ પરમતત્ત્વ...' પોતાનું જે પરમતત્ત્વ. આ તો ભાઈ! રાત્રે હતું ને એમાંથી વિચાર આવ્યો હતો કે, નિર્ગ્થો તો અનંતજ્ઞાનની ઉપાસના કરે, એક ગ્રંથની નહિ. એનો અર્થ? અનંત બેહદ જ્ઞાનસ્વભાવ નિજ પરમતત્ત્વ તેની ઉપાસના નિર્ગ્થ કરે છે.

મુમુક્ષુ :- એ અનંતજ્ઞાન.

ઉત્તર :- એ અનંતજ્ઞાન. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઘણા ગ્રંથોની કરે એ નહિ.

ઉત્તર :- એ નહિ. ભાઈ! એમ નહિ. ભાઈ! તું વિરોધમાં પડીશ. આહાહા..! એક સમયની પર્યાયનું પણ નહિ. વસ્તુ છે ને? વસ્તુ. જેનો સ્વભાવ તો અનંત છે. સ્વભાવ છે એની હદ શી હોય. એવું બેહદ જે અનંતજ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, એની ઉપાસના એ સંતોનું કાર્ય છે. સમજાણું કાંઈ? અનાદિ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, સર્વજ્ઞ સ્વભાવને કેળવ્યો પહેલો. સર્વજ્ઞ થયા.

'નિજ પરમતત્ત્વ...' નિજ પરમતત્ત્વ એટલે પરમસ્વભાવ જે ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ. સમજાય છે કાંઈ? પોતાનો પરમભાવ. પરમતત્ત્વ શબ્દ છે ને? પોતાનો પરમ ભાવ, સ્વભાવભાવ, નિત્યભાવ, એકરૂપભાવ, ધ્રુવભાવ, જ્ઞાયકભાવ, એને ઉપયોગને સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ કરીને જે દશા પ્રગટ થાય તે ગ્રહણ કરવા લાયક છે અને તેને જ્ઞાન કહીએ. સમજાણું કાંઈ?

હજી તો વાત પકડતા (અઘરી પડે). ‘પોપટભાઈ’!, ‘શાંતિભાઈ’!

એ મોક્ષના માર્ગનું કારણરૂપ જ્ઞાન, એ કોને કહેવું? એ વ્યાખ્યા ચાલે છે. પર તરફનું લક્ષ છોડી દઈ, એ પરદ્રવ્યમાં બધું આવી ગયું. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, વિકલ્પ અને પરદ્રવ્યના લક્ષે થયેલું જ્ઞાન. ભલે પોતાનું ઉપાદાન, એનું પણ અવલંબન છોડી દઈ. સમજાણું કાંઈ? ‘સંપૂર્ણપણે...’ સંપૂર્ણપણે ઉપયોગને અંતર્મુખ કરવાથી. એટલે? કે જે વર્તમાન ઉપયોગ છે તેનો કોઈ અંશ બાહ્ય રહી જાય અને કોઈ અંતરમાં (રહે), એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? આ વાત જુદી. આ તો હજી મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત માંડી છે.

‘નિયમસાર’. નિયમ એટલે મોક્ષનો માર્ગ. સાર એટલે વ્યવહારરહિત. વ્યવહારના વિકલ્પરહિત. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ છે એ વ્યવહારરહિત. સહિત નહિ. એને ‘નિયમસાર’ કહીએ. એ નિયમમાં ત્રણ પ્રકાર-જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર. એમાં જ્ઞાન પહેલો મોક્ષનો માર્ગ. એ જ્ઞાન પરદ્રવ્યનું બિલકુલ અવલંબન છોડી દઈ. ભાઈ! પહેલા સાંભળ્યું હતું. એના આલંબનથી કાંઈ લાભ થશે કે નહિ? એય...! ‘નવરંગભાઈ’! એય...! ‘ભીખાભાઈ’! ભારે કામ આકરું.

મુમુક્ષુ :- એ પકડવા જાય ...

ઉત્તર :- કોને પકડવાથી?

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનસ્વભાવ.

ઉત્તર :- આહાહા...! કહે છે કે જ્યાં સર્વજ્ઞસ્વભાવી ભગવાનઆત્મા પડ્યો છે, નિજ પરમતત્ત્વ છે ને? પરમભાવ, જ્ઞાયક ત્રિકાળભાવ, એમાં વર્તમાન જ્ઞાનના ઉપયોગને પરદ્રવ્યના કોઈપણ અવલંબનથી છોડી દઈને, ભગવાન આમ કહેતા અને ભગવાનની વાણી આમ કહેતી, એવું જે જાણેલું, એ પણ છોડી દઈને. ‘નવનીતભાઈ’!

મુમુક્ષુ :- ભાવઈન્દ્રિયને છોડી દઈ..

ઉત્તર :- ભાવઈન્દ્રિયનું જ્ઞાન હતું એ તો. આહાહા...! આવી વસ્તુસ્થિતિ છે. લોકોને ખબર ન મળે અને બીજા સાથે મેળવે. કહો, ‘ચેતનજી’!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ... સંપૂર્ણપણે ઉપયોગને અહીં વાળવો. જરી પણ બહારમાં છે, એને છોડી દઈને. આહાહા...! ગજબ ટીકા કરી છે ને! આ તો મુનિ છે, હોં! આ પોતે ટીકા કરનાર આચાર્ય નથી. શ્લોક આચાર્યના છે અને ટીકા મુનિની છે. પણ મુનિ તે મુનિ છે ને! આહાહા...! પંચપરમેષ્ઠીમાં ભળેલ છે, મળેલ છે. અને તે પણ પહેલું કહ્યું છે ને? ભાઈ! આ ટીકા અમે ક્યાં કરી છે? અમે મંદબુદ્ધિ શું કરીએ? ગણધરોથી કરાયેલી એ ટીકા ચાલી આવે છે. આહાહા...! પહેલા આવ્યું છે ને? શરૂઆતમાં. પાંચમો શ્લોક છે ને? ‘ગુણના ધરનાર ગણધરોથી રચાયેલા અને શ્રુતધરોની પરંપરાથી સારી રીતે વ્યક્ત કરાયેલા આ પરમાગમના અર્થસમૂહનું

કથન કરવાને અમે મંદબુદ્ધિ તે કોણ?' આહાહા...! આ અર્થ તો ગણધરોથી ચાલ્યો આવે છે. પરંપરાએ શ્રુતના ધરનારાઓએ આ અર્થ કર્યા હતા, એ અર્થ આમાં થાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પાંચમો શ્લોક છે. એય...! 'દેવાનુપ્રિયા'! ન્યાં પછી રખડે. ઘણા વર્ષ દૂર થઈ ગયા. કેટલા વર્ષ થઈ ગયા? બાર. કેટલા થયા? તેર વર્ષ થયા. આહાહા...! ભગવાન! આ વસ્તુ તે પણ વસ્તુ જુઓને! ભગવાન પોતે આત્મા નિજ પરમાત્મા કહ્યું ને? એ દરેક શબ્દમાં જુદું જુદું વાપરે છે. અહીંયાં નિજ પરમતત્ત્વ, બીજામાં નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય, ત્રીજામાં કારણ પરમાત્મા. દરેકમાં દ્રવ્ય વાપરશે, ગુણભેદ નહિ. 'વજુભાઈ'! સમજાણું કાંઈ? શબ્દોને અડીને વિચાર કરે અને સાંભળે, સમજે તો બરાબર ઠીક પડે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- તો એને ઠીક પડે કે આહાહા...! અદ્વરથી એમ ને એમ વાંચે અને એમ ને એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- તો જ મહિમા આવે.

ઉત્તર :- તો મહિમા આવે. તેને ખ્યાલ આવે કે ઓહો...! આ પરમાગમના આ ભાવ! આ તો પરમાગમ છે. ટીકા એ પરમાગમ છે. અંદર આગળ કહી ગયા ને? અમારા મુખમાંથી પરમાગમ ઝરે છે. આવે છે ને? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- મકરંદ ઝરે છે.

ઉત્તર :- હા, જેમ ફૂલનો રસ ઝરે ને. ભમરા પેલા ફૂલનો લે ને.. શું કહેવાય? પરાગ. ભમરા ફૂલમાંથી પરાગ ચૂસેને? એમ આ પરમાગમનો પરાગ છે આ બધો. રસ છે, રસ. સમજાણું કાંઈ? થોડું પણ સત્ય અને પરમ દેહ હોવું જોઈએ. લાંબી લાંબી મોટી વાતું કરે એનો અર્થ છે કાંઈ? કહે છે... આ તો જરી કૌંસના શબ્દોને પણ સવારમાં મેળવ્યા, હોં! 'ચંદુભાઈ'એ પ્રશ્ન કર્યો એમાંથી આ બધું લાંબુ ચાલ્યું. તો જ ચીકણું થાય ને વધારે, ચોખવટ થાય ને. આહાહા...!

'પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...' પરદ્રવ્ય શબ્દે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, એના તરફનો વિકલ્પ, એના તરફનું થયેલું પોતાનું જ્ઞાન, એ બધું પરદ્રવ્ય છે. એનું લક્ષ છોડી, એનો આશ્રય છોડી, તેના ઉપર જે દષ્ટિ પડી તેને ત્યાંથી ઉઠાવી. 'નિ:શેષ...' એટલે સંપૂર્ણપણે 'અંતર્મુખ યોગ...' એટલે ઉપયોગમાંથી 'ઉપાદેય...' એ ઉપયોગમાંથી નીકળેલી જે દશા તે આદરણીય છે. 'એવું જે નિજ પરમતત્ત્વનું પરિજ્ઞાન...' આહાહા...! 'એવું જે નિજ પરમતત્ત્વ...' પરમ જ્ઞાયકભાવ ભગવાનસ્વરૂપ, તેનું જ્ઞાન. તે પણ જ્ઞાન શબ્દ નથી વાપર્યો. પરિજ્ઞાન. એ કૌંસમાં ટૂંકુ જાણવું કર્યું. 'તે જ્ઞાન છે.' તે જ્ઞાનને મોક્ષના માર્ગનું કારણ કહેવાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અહીંયાં તો આ બધી ભગવાનની ટોકરી વગાડે ને વાંચે-જાચે તો એ જ્ઞાન નહિ, એમ કહે છે. 'પ્રેમચંદભાઈ'! ભારે વાત! હજી માણસને કાને ન પડી હોય એ વાત

બિચારા કહે. પરાવલંબી વાતમાં પડ્યા અને માને કે કાંઈક અમે કરીએ છીએ. આહાહા...! સ્વાવલંબી વિનાના જ્ઞાનને ભગવાન જ્ઞાન કહેતા નથી. સમજાણું કાંઈ? આ તો જેને...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બધું પરિજ્ઞાન... બધું પરિજ્ઞાન.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનમાં શું ફેર પડે છે?

ઉત્તર :- કાંઈ ફેર પડતો નથી. સ્વને પકડે છે એટલું બસ. જ્ઞાન ઓછું હોય, વધારે ન હોય એનું કાંઈ નહિ. સ્થિરતા વધે છે.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી?

ઉત્તર :- કાંઈ જ્ઞાનમાં ફેર પડે નહિ. કોઈકને વિશેષ થાય ભલે. પણ જ્ઞાનની એ વિશેષતા નથી. સ્વને પકડવાની જે લબ્ધિ છે તે છે, બસ થઈ ગયું.

મુમુક્ષુ :- સ્થિરતામાં ફેર, જ્ઞાનમાં ફેર નહિ.

ઉત્તર :- કાંઈ ફેર નથી. એ તો વિશેષ ભાવશ્રુતજ્ઞાન હોય તેને સમક્રિતને વિષે દૃઢતા કીધી છે ને? અવગાઢ સમક્રિત કહ્યું છે ને? દસ સમક્રિતમાં. જ્ઞાનના ભેદમાં બે લીધા છે. એક શ્રુતજ્ઞાનની તીવ્રતા હોય અંદરની એ સમક્રિત અને કેવળજ્ઞાનની. એવા બે લીધા છે. બે અપેક્ષા છે. લ્યો આ જ્ઞાન, મોક્ષના માર્ગનું જ્ઞાન. કેટલું ભણે તો આ જ્ઞાન થાય? એય... 'પ્રકાશદાસજી'!

મુમુક્ષુ :- પ્રભુ જે સમજાવે છે એવું જ્ઞાન અમારા પકડવામાં આવે તો વાત.... બાકી તો...

ઉત્તર :- અહીંયાં તો પરદ્રવ્યના અવલંબન વિના કીધું છે.

મુમુક્ષુ :- એ વાત તો એમ જ છે પણ આ તો વ્યવહારે...

ઉત્તર :- અહીં તો વ્યવહારના અવલંબનનો નિષેધ છે. આ તો વીતરાગી જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન છે પણ વીતરાગી જ્ઞાન છે. જેને વ્યવહારની અપેક્ષા નથી. એ પહેલા આવી ગયું છે. પરમ નિરપેક્ષ મોક્ષમાર્ગ. આહાહા...! શુદ્ધ રત્નત્રય. 'નિયમસાર'માં પણ ગજબ વાતું કરી છે! ત્રણ શાસ્ત્ર તો બાહ્યમાં પ્રસિદ્ધ હતા. 'સમયસાર', 'પ્રવચનસાર' અને 'પંચાસ્તિકાય'. 'નિયમસાર' ગુપ્ત હતું એ બહાર આવ્યું. 'શ્રીમદ્'ને આ મળ્યું નથી. 'નિયમસાર' અને 'પંચાધ્યાયી' બે મળ્યા નથી. 'ટોડરમલજી'ને 'નિયમસાર' મળ્યું છે, ભાઈ! ટીકા સહિત અમે વાંચ્યું છે એમ લખ્યું છે. 'નિયમસાર' ટીકાની વાતું આવે છે.

કહે છે, એ જ્ઞાનને મોક્ષના માર્ગ તરીકે. એટલે? બંધનને છૂટવાનું આ જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે. બીજા જ્ઞાન તો બંધનના કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? હવે સમ્યગ્દર્શન. દર્શન-સમ્યગ્દર્શન, પરમશ્રદ્ધા કોને કહેવી? 'ભગવાન પરમાત્માના સુખના અભિલાષી...' એનો જે કળશ લેશે એમાં તો રત્નત્રયનો આશ્રય કરીને એમ પણ કહેશે. કળશમાં. એ તો પ્રગટ કરવાનું છે ને એ અપેક્ષાએ. બાકી એનો આશ્રય નથી. પણ આશ્રયનો અર્થ જ એનો આશ્રય કરવા

જાય તો એનો દ્રવ્ય ઉપર આશ્રય જાય. નિર્મળ પર્યાય આને પકડું ત્યાં શી રીતે પકડી શકે? દ્રવ્ય ઉપર જાય ત્યારે નિર્મળ પર્યાય પ્રગટ થાય. સમજાણું કાંઈ? નીચે અર્થ છે. આ ટીકાનો કળશ છે. સમજાણું? આ ટીકાનો જ કળશ છે. છતાં રત્નત્રયનો આશ્રય કરીને એમ ત્યાં કહે છે. એનો અર્થ કે નિર્મળ પર્યાય પ્રગટ કરીને મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વરે છે.

‘ભગવાન પરમાત્માના સુખના અભિલાષી જીવને...’ આહાહા...! આ ભગવાનઆત્મા પોતાનો, એનો જે અંતર આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ભગવાનઆત્મા. એવા પરમ ‘સુખના અભિલાષી જીવને...’ એવા અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાન પરમાત્માનું સુખ, એના અભિલાષી જીવને. નથી સુખ ક્યાંય સ્ત્રીમાં, નથી પૈસામાં, નથી સ્વર્ગમાં, નથી આબરૂમાં, નથી મકાનમાં, નથી એના વિકલ્પમાં કે નથી એની એક સમયની બહારની ઉઘડેલી પર્યાયમાં. એવો ભગવાન પરમાત્મા પોતે, એના અતીન્દ્રિય આનંદનો અભિલાષી. જેને દુનિયાની કોઈપણ અનુકૂળતાની સગવડતામાં ઉલ્લસિત વીર્ય થતું નથી. ક્યાંય જેને બાહ્ય પદાર્થ પ્રત્યેની કોઈ સૂક્ષ્મ દોડમાં પણ ઠીક છે એમ લાગતું નથી. એ પરમાત્મા ભગવાનઆત્મા એના અતીન્દ્રિય સુખનો અભિલાષી થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ભગવાન પરમાત્માના સુખના અભિલાષી જીવને શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વના વિલાસનું જન્મભૂમિસ્થાન...’ ભાષા તો કેવી કરી છે! જુઓ! શુદ્ધઅંતઃતત્ત્વ, ભગવાન આનંદમૂર્તિ પ્રભુ! અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ ભગવાનઆત્મા. આહાહા...! શુદ્ધઅંતઃતત્ત્વ, શુદ્ધઅંતઃસ્વભાવ, એના ‘વિલાસનું જન્મભૂમિસ્થાન...’ એના આનંદનું, મોજનું, ક્રિડાનું, ઉત્પત્તિનું ભૂમિસ્થાન ‘નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ ઓલામાં નિજ પરમતત્ત્વ કહ્યું હતું. આમાં ‘નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ નિજ શુદ્ધ જીવ પણ ન લીધો. કેમ? કે અહીં તો સર્વજ્ઞએ કહેલો જીવ એ અસ્તિ છે, અસંખ્યપ્રદેશી છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલો જે આત્મા, તીર્થંકરદેવે કહેલો, એ શુદ્ધજીવ અસંખ્ય પ્રદેશી અસ્તિકાય છે. છે પણ અસંખ્યપ્રદેશી છે. ‘પંડિતજી!’ આહાહા...! જુઓને આ ટીકા! હવે આ ટીકાને અત્યારે કેટલાક લોકો માન્ય નથી રાખતા. એવા પોતાના પંડિતાઈના અભિમાનમાં (ચડી ગયા છે). આહાહા...! ભગવાન! શું કરે? તારી દષ્ટિને મેળ ન ખાય માટે ખોટું છે એમ કેમ કહેવાય? બહુ આકરું લાગે. એમ કે ક્લિષ્ટ ટીકા કરી છે. ... પણ ક્લિષ્ટ કરી છે કે રસ રેડ્યો છે ઊંચો? સ્પષ્ટ કરી નાખે છે, સ્પષ્ટ. શું થાય? જગતમાં અનેક ..., અનેક અભિપ્રાય-શલ્ય જગતમાં. એમાં અહીં આ અંતરમાં આવવું એવો જે અભિપ્રાય થવો એ મહા પુરુષાર્થ છે. પ્રભુ! સમજાય છે કાંઈ? બહારના ઓલા જોવા જાય તો કાંઈ પાર આવે એવું નથી.

કહે છે કે, ‘શુદ્ધઅંતઃતત્ત્વ...’ પાછું જોયું! અંતરનો શુદ્ધઅંતઃસ્વભાવભાવ, એના આનંદની ઉત્પત્તિ ભૂમિસ્થાન, એવો ‘જે નિજ શુદ્ધજીવાસ્તિકાય...’

મુમુક્ષુ :- અંત:તત્ત્વ કહ્યું તેને જીવાસ્તિકાય કહ્યું.

ઉત્તર :- એને જીવાસ્તિકાય (કહ્યું). શુદ્ધઅંત:તત્ત્વના આનંદનું, મોજનું સ્થાન. આહાહા...! ભગવાનનું અંત:તત્ત્વ, એ ક્ષેત્રમાંથી તો આનંદ ઊપજે એવું એ ક્ષેત્ર છે એમ કહે છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો તો દુ:ખ છે. દુ:ખ ઊપજવાનું એ સ્થાન નથી. આહાહા...! આનંદની ઉત્પત્તિનું ભૂમિસ્થાન, અતીન્દ્રિય આનંદની ઉત્પત્તિનું ક્ષેત્ર-સ્થાન. સમજાણું કાંઈ ?

‘જે નિજ શુદ્ધજીવાસ્તિકાય...’ ભગવાન પોતાનો આત્મા, નિજ શુદ્ધજીવ અસ્તિ. જીવ છે અને કાય. અસંખ્યપ્રદેશી અનંતગુણનું ધામરૂપ એક દ્રવ્ય. જુઓ! અહીંયાં દ્રવ્ય લીધું છે. ત્યાં પરમતત્ત્વ લીધું હતું. અહીં પણ શુદ્ધઅંત:તત્ત્વ અને શુદ્ધજીવાસ્તિકાય. એમ કરીને દ્રવ્યમાંથી ઉત્પન્ન થાય એમ લીધું છે. ગુણમાંથી કે ભેદથી ઉત્પન્ન થાય એમ છે નહીં. ‘તેનાથી ઊપજતું...’ શુદ્ધજીવાસ્તિકાય, જે નિજઅંત:તત્ત્વ, જે અતીન્દ્રિય આનંદની મોજનું, ઉત્પત્તિનું ભૂમિસ્થાન, એવું જે શુદ્ધજીવાસ્તિકાય વસ્તુ ‘તેનાથી ઊપજતું જે પરમ શ્રદ્ધાન...’ ભાષા જુઓ! ‘પરમ શ્રદ્ધાન તે જ દર્શન છે.’ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન શબ્દ ત્યાં છે ને ભાઈ? શ્રદ્ધાન શબ્દ છે. અહીં શબ્દ ‘પરમ શ્રદ્ધાન તે જ દર્શન છે.’ એને સમકિત કહીએ. આહાહા...! કહો, સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વને શ્રદ્ધવા, એ સમકિત નથી. સમજાણું કાંઈ? ‘કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ’ ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે એ તો વ્યવહાર કહ્યો છે, પરમાર્થ નથી. ‘સ્વચ્છંદ મત આગ્રહ તજી વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ, સમકિત તેને ભાખિયું કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ’. ઉભા રહેવા માટે વાત કરી છે. એ સમકિત નહિ. એય...! આહાહા...! અહીંયાં તો એની શ્રદ્ધા છે એનું જ્ઞાન કરવું. એનો પણ આશ્રય છોડી દઈને.

‘નિજ શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય...’ ભગવાનઆત્મા અસ્તિ સત્તારૂપે હોવાવાળો પદાર્થ અને અસંખ્યપ્રદેશી કાય છે એ તો. અસંખ્યપ્રદેશી એની કાય છે. અસંખ્યપ્રદેશ એનું શરીર છે. સમજાણું કાંઈ? જે ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે. ‘શુદ્ધ-બુદ્ધ ચૈતન્યઘન.’ એ ચૈતન્યઘનને પ્રદેશમાં નાખ્યા છે. અસંખ્ય પ્રદેશનો પીંડ એને ચૈતન્યઘન કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? વળી સ્થાન કહ્યું છે ને? સ્થાન કહ્યું એટલે પછી ક્ષેત્ર ભેગુ નાખ્યું. અસ્તિકાય. આહાહા...!

‘નિજ...’ નિજ શબ્દ ત્યાં વાપર્યો પાછો. કોઈ બીજા પરમાત્મા લઈ લ્યે નહિ. બીજાનો, સર્વજ્ઞનો, અરિહંતનો, સિદ્ધનો આત્મા એમ ન લઈ લે કોઈ. આહાહા...! કેટલી ધીરજ જોઈએ આમાં? એય...! ‘દેવાનુપ્રિયા’! કાલે દરિયાનો દાખલો આપ્યો હતો ને? ‘પ્રકાશદાસજી’! પાણી પાણી. ભરેલો દરિયો. સળી બોળી એ દરિયો ખાલી કરવો. ધીરજ જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- ધીરજ જેટલી ગંભીરતા જોઈએને.

ઉત્તર :- ગંભીર અને ધીરજ જોઈએ. એકદમ ઉતાવળથી આમ થઈ જાય... આમ થઈ જાય... એમ નથી.

ભગવાનઆત્મા ‘નિજ શુદ્ધજીવાસ્તિકાય તેનાથી ઊપજતું...’ જુઓ! સમ્યગ્દર્શન પર્યાય

છે. શુદ્ધજીવાસ્તિકાય ઉત્પન્ન થતી નથી. એ તો છે. સમજાણું કાંઈ? 'તેનાથી ઊપજતું...' જીવાસ્તિકાયથી ઊપજતું એમ. નિમિત્તથી નહિ, વિકલ્પથી નહિ, પર્યાયથી નહિ. આહાહા...! દ્વિગંબર સંતોની વાણી. દ્વિગંબર સંત પરમાત્મા! અનાદિ સનાતન પંથ છે. એ કોઈ કલ્પિત કે આમ છે અને તેમ. એની સાથે બીજા સાથે એની મીઠવણી (કરવા) જાય (તો) મેળ ખાય એવું નથી. મીઠવણી બીજા સાથે... આવ્યું હતું કે નહિ? શેમાં આવ્યું હતું? 'રમેશ'માં. એ બધું વ્યાખ્યાનમાં આવ્યું હતું. 'મારગ જુદા જગતથી સંતના રે લોલ, જગત સાથે મીઠવણી નવ થાય. સંત-પંથ-જગપંથથી જુદા જાણજો રે લોલ. સંત-પંથ જગપંથથી જુદા જાણજો રે લોલ. જગત સાથે મીઠવણી ન થાય. જગત સાથે મીઠવણી નવ થાય.' કોઈની સાથે મેળ ખાય એવું નથી એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- સત્યને અસત્ય સાથે કઈ રીતે મેળ થાય?

ઉત્તર :- 'સંત પંથ, જગપંથથી જુદા જાણજો રે લોલ.' આજ કાગળ આવ્યો છે? નથી આવ્યો. યાદ નહિ... 'સરોવર કાંઠે રે મૃગલા તરસ્યા રે લોલ. સરોવર કાંઠે રે મૃગલા તરસ્યા.' અરે...! ભગવાનઆત્મામાં ચૈતન્ય દરિયો ભર્યો (છે), ત્યાં મૃગલા તરસ્યા ફરે છે. 'દોડે હાંફી ઝાંઝવા જળને કાજ.' એ વિકલ્પ અને પરની પર્યાયમાં ગોતવા જાય, મને આમાંથી સમકિત થાશે. 'દોડે હાંફી ઝાંઝવા જળની રે કાજ,' અરેરે 'સાચા વારી એને ના મળે રે લોલ. અરેરે સાચા પાણી રે એને ના મળે રે.' સારા પાણી નહિ મળે. ઝાંઝવાના પાણી. ખારી જમીનને સૂર્યના કિરણ અડતા પાણી જેવો દેખાવ લાગે. પાણી નહિ, બાપા! તારી તૃષા નહિ તૂટે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! વ્યાખ્યાનમાંથી શીઘ્ર કવિ છે ઇ. અમારે 'પ્રેમચંદભાઈ'ના પૌત્ર છે. આહાહા...! ગોઠવ્યું છે બધું વ્યાખ્યાનમાંથી. આહાહા...! આવી વાત ક્યાં છે? કોની પાસે છે કે બીજા સાથે મીઠવે? આહાહા...!

અણુવ્રત ને મહાવ્રત અને એનો પ્રચાર, એ ધર્મ. અરે...! ભગવાન! તેં શું કર્યું? ભાઈ! એ પરિણામે બાપા! ઊંડા જળમાં-ભવમાં જાવું પડશે, ભાઈ! એ ભવના આરા ત્યાં નથી. આહાહા...! ભવના આરાના કાંઠડા તો અંદર જીવાસ્તિકાય તત્ત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? એ દુનિયા માને અને દુનિયા રાજી થાય અને દુનિયા અભિનંદન આપે એમાં કાંઈ દાળિયા થાય એવું નથી. એ કાંઈ ઘરેણે મુકાય એવું નથી કે મને બહુ માનતા હતા અને બહુ વખાણ કરતા હતા માટે કાંઈક તો અમારામાં હશે કે નહિ? આહાહા...! ભગવાન! તારામાં તો બધું જ છે, કાંઈક શું. પણ ક્યાં? પોતાના જીવાસ્તિકાય પદાર્થમાં બધું છે. આહાહા...! 'તેનાથી ઊપજતું જે પરમ શ્રદ્ધાન તે જ દર્શન છે.' પાછું એમાં જ મુકીને. એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પરમ અવગાઢ સમ્યક્ કીધું છે.

ઉત્તર :- એ તો એ બધું પરમ છે, અવગાઢ જ છે સમકિત. પરમ શબ્દમાં આવ્યું છે

ને. બધાને પરમ શબ્દ વપરાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ પરમ શું? એ પરમ થઈને પરમાત્મા થઈ જવાનો એમાંથી. પડવાની વાત નહિ, પાછળ ફરવાની વાત નહિ. અફરગામીઓ ચાલ્યા જે પંથે ગયા એ પંથને એણે પૂરા કર્યા. ‘નવરંગભાઈ’! કાયરના તો કાળજા કંપે એવી વાતું છે. આહાહા...! વીરના વેણો અંદર માગે તીરના તાર. ભાર થઈને અંદર ઉતરી જાય. આહાહા...!

ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપે ભરેલો ભગવાન, એની દષ્ટિ થતાં. એ ઉપજતું એટલે પર્યાયપણે નવું થતું. એ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન, તે પરમશ્રદ્ધાન સમકિત છે. સમજાણું કાંઈ? તે પણ ભગવાને કહેલો જીવાસ્તિકાય. બીજા જીવ-જીવ કરે અને આત્મા-આત્મા કરીને વાત કરે, એની સાથે કાંઈ મેળ ખાય એવું નથી. આવી વાત છે. અતડા પડીને, પરથી જુદા પડે ત્યારે અંદર જાય એવું છે. બે બોલ થયા.

ત્રીજો બોલ. ચારિત્ર કોને કહેવું? ‘નિશ્ચયજ્ઞાનદર્શનાત્મક...’ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન અને દર્શન. જાણવાના, દેખવાના સ્વભાવ સહિત. સામાન્ય-દર્શન, વિશેષ-જ્ઞાન એવી શક્તિવાળા તત્ત્વો. નિજ નિશ્ચય. જાણવું અને દર્શન સ્વરૂપ એ તો છે. એવો કારણપરમાત્મા છે. એ પરમાત્માનો સ્વભાવ પહેલો વર્ણવ્યો. એ તો નિશ્ચય જ્ઞાનદર્શનસ્વરૂપ તે કારણપરમાત્મા. પહેલામાં નિજ પરમતત્ત્વ કહ્યું હતું. બીજામાં અંતઃતત્ત્વ અને શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય કહ્યું. અહીં કારણપરમાત્મા લીધો. ભાઈ! વસ્તુ એકની એક છે. ભગવાન કારણપરમાત્મા! કારણપરમાત્મા કોને કહે? સમજાણું કાંઈ? કારણ નિશ્ચય જે જ્ઞાન અને દર્શન, જાણવાના અને દેખવાના સ્વભાવસ્વરૂપ, એવો કારણ પરમાત્મા ધ્રુવ, નિત્ય, સામાન્ય, એકરૂપ, જ્ઞાયકભાવ એ કારણ પરમાત્મા છે. જેના કારણે મોક્ષનું કાર્ય પ્રગટે એને અહીંયાં કારણપરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘(૩) નિશ્ચયજ્ઞાનદર્શનાત્મક કારણપરમાત્મામાં...’ અંતર શુદ્ધચૈતન્યઘન ભગવાન, આનંદનો અતીન્દ્રિય ધામ સ્વરૂપ, એવો ‘કારણપરમાત્મામાં અવિચળ સ્થિતિ...’ ચળે નહિ એવી સ્થિતિ. ‘(નિશ્ચળપણે લીન રહેવું) તે જ ચારિત્ર છે.’ તે જ ચારિત્ર છે. વ્યવહારના પરિણામ અને વિકલ્પ એ ચારિત્ર છે નહિ. આહાહા...! ઓલા તો પંચમહાવ્રત એટલે અધ્યાત્મ થઈ ગયો, ત્યાગ થઈ ગયો જેને. અધ્યાત્મનો બીજા ... અમારો અધ્યાત્મ આવે છે. અરે...! ભગવાન ! શું થાય? જગતના પ્રાણીને યોગ્યતા ન હોય તો ઉપદેશો પણ મળે નહિ. આ તો પરમાત્માના પંથે પડવાનો માર્ગ છે. એ કાંઈ કાયરના કામ નથી. આહાહા...! અરે...! અમારી સાથે કોઈ હા પાડનારા ન મળે. એકલો જા ને. ઓલામાં નથી આવતું? એકલો જા ને તું એક... ક્યાંક ચોપડીમાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- જન્મ મરણમાં તારે કોઈનો સાથ નથી.

ઉત્તર :- તારે કોઈ સાથ ન હોય તો એકલો જા ને. ‘આનંદઘનજી’ પણ કહે છે. તારે કોઈ ન સાથ. ‘દીઠો દીઠાય કરી માર્ગ પંથ, તેનું કોઈ ... અભિનંદન જિન દર્શન તરસીયે,

...' કોઈ થાબડભાણા કરીને થાબડ મારે કે વાહ! માર્ગ તારો, એવો કોઈ મળતો નથી, કહે છે. મારે શું કરવું? 'ધીકાય કરી ...' મારે માર્ગે છે હું. દુનિયા ગમે તે માને. 'પ્રેમચંદભાઈ'! 'આનંદઘનજી'માં આવે છે. 'દર્શન-દર્શન દોહલું...' આહાહા..!

કહે છે અવિચળ સ્થિતિ. આહાહા..! ધ્રુવ ભગવાનઆત્મા. એમાં ચળે નહિ એવી રમણતા-સ્થિતિ, એને અહીંયાં ચારિત્ર કહે છે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! લ્યો, આ ચારિત્ર. આહાહા..! આ તો કહે, પંચમહાવ્રત પાળો, અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહપણું. એ પણ એનું માનેલું પાછું. આહાહા..! અમે ચારિત્રી થયા છીએ અને અમારે ચારિત્ર એ ધર્મ છે. એ અમારો અધ્યાત્મ ધર્મ છે પાછો એમ કહે. એ શબ્દ પેલા તુલસી વાપરે છે. આ અધ્યાત્મ માર્ગ છે, એમ કહે. અરે..! અધ્યાત્મ કોને કહેવું? ભાઈ! બાહ્ય ત્યાગ નહિ અને પ્રવૃત્તિ હોય ને.

મુમુક્ષુ :- વિશ્વકલ્યાણ...

ઉત્તર :- વિશ્વકલ્યાણ. આત્માનું નહિ ને?

'કારણપરમાત્મામાં અવિચળ સ્થિતિ...' અંદર ભગવાન આનંદનો ધામ પ્રભુ! અતીન્દ્રિયરસની કાતળી આત્મા, એમાં નિશ્ચલપણાની લીનતા, એને ભગવાન ચારિત્ર કહે છે. એ ચારિત્ર તે મોક્ષનું કારણ છે. દેહની ક્રિયા નહિ, પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ એ કાંઈ ચારિત્ર નથી અને મોક્ષનું કારણ એ છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- 'ચારિત્ર ખલુ ધમ્મો' એ ચારિત્ર.

ઉત્તર :- .. એવું આ છે. ધારીને શું છે? 'દંસણ મુલ્લો ધમ્મો' ચારિત્ર છે. ધમ્મો એ ચારિત્ર છે. ચારિત્રનું મૂળ દર્શન છે.

મુમુક્ષુ :- ક્યું ચારિત્ર એ અમારે વિચારવાનું.

ઉત્તર :- શું વિચારે? એ ચારિત્ર આ. તમારે વિચારવાનું શું?

મુમુક્ષુ :- પંચમહાવ્રત..

ઉત્તર :- એને ચારિત્ર કોણે કીધું? એને માટે તો વાત ચાલે છે. ટીખળ ... છે. નારદ છે ને. સમજે છે કે પંચમહાવ્રત ચારિત્ર નથી. પણ અમારે સમજવાનું કાંઈ? અમારે સમજવાનું એટલે શું? આ જ ચારિત્ર છે. પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ પણ મુનિને હોય ખરા એ ચારિત્ર નથી. નિશ્ચયચારિત્ર આવું હોય ત્યાં પૂર્ણ દશા ન હોય અને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ આવે. પણ એ તો બંધનના કારણ છે. ચારિત્ર નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? ત્રણે સંપ્રદાયમાં એનો તો મોટો ગોટો છે. આહાહા..! મહાવ્રતધારી છે, ભાઈ! મહાવ્રતધારી છે. શેના મહાવ્રતધારી? ક્યાં હતા? મહાવ્રતધારી કોને કહેવું એ ખબર નથી હજી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લ્યો, એ ત્રણની વ્યાખ્યા થઈ—જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રની.

'આ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રસ્વરૂપ નિયમ...' લ્યો! 'નિયમસાર' છે ને આ? 'આ

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રસ્વરૂપ નિયમ...' જુઓ! ત્રણનું એક કહી દીધું. એ 'નિર્વાણનું કારણ છે.' એ મોક્ષનું કારણ છે. નીચે છે ને બગડો. 'કારણના જેવું જ કાર્ય થાય છે;...' છે ને નોટ. 'તેથી સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરવાનો અભ્યાસ જ..' સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરવાનો અભ્યાસ, અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાનમાં રમવાનો અભ્યાસ 'ખરેખર અનંત કાળ સુધી સ્વરૂપમાં સ્થિર રહી જવાનો ઉપાય છે.' અંતર આનંદમાં સ્થિર થવું. એ અનંતકાળ સ્થિર થઈ જશે પછી. અનંતકાળ સ્થિર થવાનો એ ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ?

'તે નિયમ શબ્દને...' હવે સારની વ્યાખ્યા કરે છે. આ નિયમની વ્યાખ્યા કરી. સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્ચારિત્ર એ નિયમ છે. હવે એને 'નિયમ સાર' શબ્દ કેમ કહ્યો? 'વિપરીતના પરિહાર અર્થે 'સાર' શબ્દ જોડવામાં આવ્યો છે.' નીચે ત્રગડો. 'વિપરીત = વિરુદ્ધ. [વ્યવહારરત્નત્રયરૂપ વિકલ્પોને-પરાશ્રિત ભાવોને-બાતલ કરીને...]' કારણ કે એ વિપરીત છે. આ ઠેકાણે કેટલાક વિપરીતનો અર્થ મિથ્યાદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કરે છે. પણ ઘણે ઠેકાણે અંદર પાછળથી આવ્યું છે કે નિશ્ચયથી વ્યવહાર વિપરીત છે. સમજાણું કાંઈ? અંદરમાં ઘણે ઠેકાણે. એક 'હિંમતભાઈ'એ ચોકખી વાત મૂકી છે.

'[વ્યવહારરત્નત્રય વિકલ્પોને-પરાશ્રિત...]' છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો રાગ એ રાગ છે, શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એ રાગ વિકલ્પ છે અને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પો એ પણ રાગ છે. એવો જે વ્યવહારરત્નત્રય સ્વરૂપ ભેદો, 'પરાશ્રિત ભાવોને-બાતલ કરીને...' એ વ્યવહાર નહિ. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ છે નહિ. 'માત્ર નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનદર્શનચારિત્રનો જ - શુદ્ધરત્નત્રયનો જ સ્વીકાર કરવા અર્થે...' લ્યો, ઠીક. માત્ર નિર્વિકલ્પ રાગ વિના, વિકલ્પ વિના, વસ્તુના સ્વરૂપની વીતરાગી નિર્વિકલ્પ દશા, એવું જે નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન, નિર્વિકલ્પ દર્શન અને નિર્વિકલ્પ ચારિત્રનો જ. એટલે કે 'શુદ્ધરત્નત્રયનો જ...' એમ. નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર કહો કે શુદ્ધરત્નત્રય કહો. 'સ્વીકાર કરવા અર્થે..' એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. 'નિયમ સાથે સાર શબ્દ જોડ્યો છે.' પાઠમાં છે ને. 'વિપરીતપરિહારાર્થ મણિતં ખલુ સારમિતિ ઇતિ વચનં' સમજાણું કાંઈ? આમાં પણ બધા વાંધા. વિપરીતના ઘણા અર્થ આવશે. નિશ્ચયઅર્થથી વ્યવહાર વિપરીત છે. નિશ્ચયરત્નત્રયથી વ્યવહારરત્નત્રય વિપરીત છે. આવશ્યક, ક્રિયા એવા ઘણા બોલ છે. આમાં લખ્યા છે. ૧૭૬, ૧૪૯, ૧૭૫. ઘણા હતા. આ તો મેં ૪૩, ૮૨, ૮૬, ૮૭. અહીંયાં તો આપણે એકનું કામ છે ને. બધા ઘણા બોલ લખ્યા છે.

નિશ્ચય અને વ્યવહાર વિરુદ્ધ છે. નહિતર બે ભેદ કેમ પડે? એના ફળ પણ વિરુદ્ધ છે. નિશ્ચયરત્નત્રયનું ફળ મોક્ષ છે અને વ્યવહારનું ફળ બંધ છે. નિશ્ચયરત્નત્રય નિર્વિકલ્પદશા છે અને વ્યવહાર એ રાગ છે. રાગ બંધનનું કારણ છે. નિર્વિકલ્પદશા મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા...! માટે વ્યવહારને રદ કરવા 'સાર શબ્દ જોડવામાં આવ્યો છે.' એનો કળશ કહેશે, લ્યો.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)